

Stanisław Bożyk

Konstytucyjna ochrona praw dziecka (spojrzenie z perspektywy 100-lecia odrodzonej Polski)

Gdy 100 lat temu, późną jesienią 1918 roku, po długiej nieobecności na mapie Europy pojawiła się Odrodzona Rzeczpospolita, niezwykle pilną koniecznością była odbudowa oraz umocnienie suwerennego państwa. W tym celu niezbędne było jak najszybsze przygotowanie i uchwalenie nowej konstytucji, która określałaby ustrój polityczny i społeczno-gospodarczy Rzeczpospolitej Polskiej. Mimo poważnych trudności wewnętrznych i bardzo niestabilnej sytuacji na granicach z sąsiadami, pełna ustawa zasadnicza uchwalona została przez Sejm Ustawodawczy już 17 marca 1921 roku¹. Uregulowała ona w swej treści wszystkie istotne materie konstytucyjne, tworząc od tej pory fundamenty ustroju państwowego oraz podstawy praw i wolności jednostki.

Prawom i wolnościom obywatelskim poświęcony został w całości rozdział V tego aktu ustrojowego, określanego mianem Konstytucji Marcowej. Zawierał on bardzo szeroki katalog praw i wolności, gwarantując obywatelom m. in. prawo do ochrony życia, równość wobec prawa, prawo do ochrony pracy, prawo do ubezpieczenia społecznego, wolność słowa i prasy, wolność sumienia i wyznania². W tej sferze regulacji konstytucyjnej znalazły się również rozwiązania nowatorskie, do których należało bez wątpienia przyznanie powszechnych praw wyborczych wszystkim obywatelom „bez różnicy płci”. Tym samym

---

¹ Dz. U. RP nr 44, poz. 267.

² Por. W. Komarnicki, *Polskie prawo polityczne (geneza i system)*, Warszawa 1922, s. 515 i nast.

Konstytucja Marcowa z 1921 roku była jedną z pierwszych ustaw zasadniczych w świecie przyznającym kobietom czynne i bierne prawo wyborcze³.

Z nowatorskich rozwiązań konstytucji z 1921 roku w zakresie regulacji praw i wolności jednostki, na szczególną uwagę zasługuje przepis art. 103, który poświęcony został ochronie praw dziecka. To była w zasadzie pierwsza w historii próba konstytucyjnej ochrony statusu i praw dziecka, bowiem wszystkie ówczesne konstytucje nie zawierały w swej treści żadnych unormowań odnoszących się wprost do praw dziecka i ich ochrony. Przyjęte w Konstytucji Marcowej rozwiązania wyprzedziły też o kilkadziesiąt lat regulacje fundamentalnych praw dziecka w prawie międzynarodowym.

Warto tu wspomnieć, że dopiero w 1959 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ uchwaliło Deklarację Praw Dziecka, w której podkreślono, że każdemu dziecku przysługuje opieka oraz ochrona przynależnych mu praw. Jeszcze później, w dniu 20 listopada 1989 roku, przyjęty został przez Zgromadzenie Ogólne ONZ podstawowy dokument w zakresie międzynarodowej ochrony praw dziecka – Konwencja Praw Dziecka. W Konwencji tej wskazano na potrzebę traktowania dzieci⁴ jako samodzielnych podmiotów oraz konieczność szczególnej opieki i ochrony prawnej. Państwa, które ratyfikowały Konwencję Praw Dziecka⁵, zobowiązywały się do zagwarantowania oraz przestrzegania praw i wolności dziecka, bez względu na płeć, rasę, kolor skóry, język, religię, poglądy polityczne, status majątkowy, niepełnosprawność, cenzus urodzenia lub jakąkolwiek inną sytuację⁶.

Ze względu na szczególne znaczenie przepisu art. 103 Konstytucji Marcowej dla ochrony praw dziecka i nowatorskie regulacje w nim zawarte, wskazane jest zacytowanie go w całości.

---

³ Zob. szerzej A. Żukowski, *Partycypacja wyborcza kobiet – wyzwania i dylematy*, [w:] *Wokół wyborów i prawa wyborczego*, (red.) Z. Witkowski, Toruń 2017, s. 91 i nast.

⁴ W art. 1 Konwencji zdefiniowano dziecko jako „każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletniość”.

⁵ Rzeczpospolita Polska ratyfikowała Konwencję w 1991 roku. Zob. *Konwencja Praw Dziecka*, Dz. U. z 1991 r., nr 120, poz. 526.

⁶ Zob. szerzej E. Czyż, *Prawa dziecka*, Warszawa 2002, s. 13 i nast.; B. Kowalska-Ehrlich, *Ochrona dziecka w świetle Konwencji Praw Dziecka i w prawie polskim*, [w:] *Prawa i wolności osobiste*, (red.) A. Rzepliński, Warszawa 1992, s. 86 i nast.

Artykuł 103.

Dzieci bez dostatecznej opieki rodzicielskiej, zaniedbane pod względem wychowawczym – mają prawo do opieki i pomocy Państwa w zakresie oznaczonym ustawą.

Odjęcie rodzicom władzy nad dzieckiem może nastąpić tylko w drodze orzeczenia sądowego.

Osobne ustawy normują opiekę macierzyństwa.

Praca zarobkowa dzieci poniżej lat 15, praca nocna kobiet oraz robotników młodocianych w gałęziach przemysłu, szkodliwych dla ich zdrowia, jest zakazane.

Stałe zatrudnianie pracą zarobkową dzieci i młodzieży w wieku szkolnym jest zakazane.

Nawet pobieżna lektura tego przepisu ustawy zasadniczej, przyjętego zaledwie dwa lata po ukształtowaniu się suwerennej Odrodzonej Polski, pozwala na stwierdzenie, jak niezwykle szeroko ujęto w nim gwarancje podstawowych praw dziecka. Przede wszystkim podkreślono w tym przepisie, że wszystkie dzieci, które nie będą miały zagwarantowanej wystarczającej opieki rodzicielskiej (bądź też będą jej pozbawione całkowicie) lub zostaną zaniedbane pod względem wychowawczym, mogą liczyć na opiekę i pomoc ze strony państwa. Jednocześnie wskazany przepis konstytucji odesłał określenie zakresu tej pomocy (jak też unormowanie problematyki opieki macierzyńskiej) w drodze ustaw zwykłych. Nie sposób też nie zauważyć, że w art. 103 Konstytucji Marcowej ustanowiona została jeszcze jedna bardzo istotna zasada odnosząca się do sfery władzy rodzicielskiej. Mam na myśli postanowienie, zgodnie z którym pozbawienie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem było dopuszczalne wyłącznie w drodze prawomocnego orzeczenia sądowego.

Osobną uwagę w art. 103 konstytucji z 1921 roku zwrócono na problem dopuszczalności zatrudniania dzieci i młodzieży. Przyjęto tu zasadę, że jakakolwiek praca zarobkowa dzieci do lat 15, jak też praca robotników młodocianych w tych gałęziach przemysłu, które mogą być szkodliwe dla ich zdrowia, jest bezwzględnie zakazana. Poza tym przepis ten postanawia, że zakazane jest też zatrudnianie pracą zarobkową na stałe dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. Z treści tego przepisu wynika, że zakaz ten obejmował dzieci oraz młodzież podlegającą ustawowemu obowiązkowi uczęszczania do szkoły powszechnej⁷.

⁷ Por. W. Komarnicki, *Polskie prawo polityczne...*, s. 560.

Tak precyzyjna regulacja ochrony praw dziecka w treści konstytucji była ewenementem w całym okresie międzywojennym⁸. Nie została ona jednak powtórzona w kolejnej ustawie zasadniczej Drugiej Rzeczypospolitej, a mianowicie w konstytucji z 23 kwietnia 1935 roku⁹. Ten akt konstytucyjny pomijał bowiem całkowicie w swej treści regulację podstawowych praw i wolności jednostki. Z kolei Konstytucja PRL z 22 lipca 1952 roku¹⁰ odniosła się do statusu dziecka bardzo ogólnie w art. 67. Najpierw znalazła się w nim deklaracja, że małżeństwo oraz rodzina znajdują się pod opieką i ochroną państwa, przy czym szczególną troską otacza ono rodziny o licznym potomstwie. Dalej ten przepis konstytucji postanawiał, że: „Urodzenie poza małżeństwem nie uszczupla praw dziecka”. Zaledwie tyle znalazło się w jej treści o ochronie praw dziecka, mimo że Konstytucja PRL stosunkowo szeroko regulowała zakres praw i obowiązków obywatelskich¹¹.

Wyjątkowo szeroki zakres regulacji praw dziecka i ich ochrony wprowadzono dopiero do obowiązującej Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku¹². Tej problematyki dotyczą w sumie cztery artykuły ustawy zasadniczej, w tym jeden umieszczony w rozdziale pierwszym, który określa podstawowe zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej. Jest to dziś rzadko spotykane rozwiązanie, gdyż problemy ochrony rodziny regulowane są zwykle tylko w tych rozdziałach konstytucji, które normują całokształt problematyki praw i wolności obywatelskich¹³.

W Konstytucji RP z 1997 roku do szczególnej rangi podniesiony został przepis art. 18, w konsekwencji umieszczenia go w rozdziale pierwszym ustawy zasadniczej (zatytułowanym *Rzeczpospolitą*), deklarujący opiekę państwa nad małżeństwem i rodziną. Jego treść jest następująca:

⁸ Wyjątkiem była wtedy jeszcze konstytucja Irlandii z 1937 roku, ale ograniczyła się w zasadzie do gwarancji edukacji dzieci i młodzieży oraz wychowania religijnego i moralnego.

⁹ Dz. U. RP nr 30, poz. 227.

¹⁰ Dz. U., nr 33, poz. 232.

¹¹ Zob. szerzej F. Siemiński, *Podstawowe wolności, prawa i obowiązki obywateli PRL*, Warszawa 1979.

¹² Dz. U., nr 78, poz. 483.

¹³ Do nielicznych wyjątków zalicza się przede wszystkim art. I konstytucji Węgry z 2011 roku, który stanowi: „Węgry chronią instytucję małżeństwa jako dobrowolną wspólnotę życiową kobiety i mężczyzny, a także rodzinę jako podstawę przetrwania Narodu. Podstawą więzi rodzinnej jest małżeństwo i relacja rodzic–dziecko”.

Artykuł 18

Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej.

Ten przepis konstytucji określa małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, łącząc z nim pojęcia rodziny, macierzyństwa i rodzicielstwa. Rodzina – zgodnie z jednym z orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego – to

każdy trwały związek dwóch lub więcej osób, składający się z co najmniej jednej osoby dorosłej i dziecka, oparty na więziach emocjonalnych, prawnych, a przeważnie także i na więzach krwi. Rodzina może być pełna lub niepełna. Rodzina pełna składa się z dwojga osób dorosłych pozostających we wspólnocie domowej i związanych więzami uczuciowymi oraz wychowywanego przez nie wspólnego dziecka (dzieci). Rodzinę niepełną tworzy natomiast jeden dorosły i wychowywane przez niego dziecko (dzieci)¹⁴.

Z przepisów konstytucyjnych i orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego wynika więc, że rodziną są małżonkowie, a jeśli posiadają oni dzieci, to oni i dzieci. Należy przy tym podkreślić, że obowiązująca Konstytucja RP uznaje rodzinę za podstawowy element struktury społecznej i podkreśla jej rolę w wychowaniu dzieci¹⁵.

Z pojęciem rodziny wiążą się pojęcia macierzyństwa oraz rodzicielstwa. Wyodrębnienie w konstytucji terminu „macierzyństwo” miało na celu podkreślenie roli kobiety i jej więzów z dzieckiem w okresie ciąży i bezpośrednio po porodzie¹⁶. Z kolei zaakcentowanie znaczenia „rodzicielstwa” oznaczało uznanie za szczególną wartość posiadanie dzieci i podejmowanie przez rodziców decyzji co do ich poczęcia i urodzenia, a w dalszej kolejności wychowania.

Przewidziane w przepisie art. 18 konstytucji objęcie przez państwo ochrony i opieki nad małżeństwem, rodziną, macierzyństwem i rodzicielstwem nakłada na władze publiczne szereg obowiązków związanych z realizacją tej ochrony i opieki. Są to obowiązki obejmujące

¹⁴ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 12 kwietnia 2011 roku, SK 62/08, OTK-A 2011, Nr 3, poz. 22.

¹⁵ Por. m. in. T. Smoczyński, *Rodzina i prawo rodzinne w świetle nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 11-12, s. 185.

¹⁶ Por. M. Dobrowolski, *Status prawny rodziny w świetle nowej Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 4, s. 25.

nie tylko usuwanie wszelkich zagrożeń wobec rodziny, ale także podejmowanie przez określone organy państwa właściwych działań w sferze gospodarczej i społecznej wspierających rodzinę oraz wzmacniających więzi łączące małżonków i członków rodziny.

Kolejnym przepisem Konstytucji RP, odnoszącym się do praw dziecka i ich ochrony, jest art. 48, który mieści się już w rozdziale drugim, gdzie uregulowane zostały podstawowe prawa i wolności jednostki. Ma on następujące brzmienie:

Artykuł 48

Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.

Ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu.

Przewidziane w art. 48 ust. 1 prawo rodziców wobec własnych dzieci oznacza, że dbają oni nie tylko o rozwój fizyczny dziecka, ale mają też prawo podejmować wszelkiego rodzaju działania, mieszczące się w ramach ich własnych przekonań, których celem powinno być ukształtowanie dziecka pod względem umysłowym, duchowym, moralnym, estetycznym oraz światopoglądowym. Ograniczeniem prawa rodziców do podejmowania takich działań jest jednak przewidziany w tym przepisie obowiązek uwzględniania stopnia dojrzałości dziecka, jak również wolności jego sumienia, wyznania i jego przekonania. To ograniczenie wpływa w istotny sposób, aż do osiągnięcia przez dziecko pełnoletniości, na zakres podejmowanych przez nie decyzji, a tym samym na zakres jego praw i obowiązków. Wydaje się, że dziecko powinno mieć możliwość wyboru zasad postępowania oraz leżących u ich podstaw wartości, nawet gdyby były one nie do końca zgodne z przekonaniami rodziców. W razie konfliktu między poglądami dziecka rodziców, gdy nie ma ustawowych podstaw ich rozstrzygnięcia, powinno się jednak przyznać pierwszeństwo woli rodziców¹⁷.

Wspomnieć tu jeszcze należy, że do art. 48 ust.1 nawiązuje wprost przepis art. 53 ust. 3 konstytucji z 1997 roku. Stanowi on, że: „Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami”. Oznacza to pozostawienie w wyłącznej gestii rodziców podejmowania decyzji

¹⁷ Por. J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005, s. 75 i nast.

w sprawie kierunku oraz treści nauczania moralnego i religijnego ich dzieci. Nikt nie posiada bowiem prawa narzucać dzieciom wychowania i nauczania takich treści religijnych i etycznych, które pozostawałyby w sprzeczności z poglądami rodziców¹⁸.

W art. 48 ust. 2 Konstytucji RP przewiduje się z kolei, analogicznie jak czynił to art. 103 Konstytucji Marcowej z 1921 roku, możliwość ograniczenia bądź też pozbawienia praw rodzicielskich. Może ono nastąpić z różnych przyczyn, których określenie ten przepis ustawy zasadniczej odsyła do regulacji ustawowej. Konstytucja wymaga jedynie, aby decyzje w tym zakresie podejmowane były wyłącznie na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu.

Wyłącznie ochronie praw dziecka poświęcony został przepis art. 72 Konstytucji RP. Ma on następujące brzmienie:

Artykuł 72

Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.

Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych.

W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.

Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka.

W myśl postanowień konstytucyjnych, dziecko to osoba niepełnoletnia, która z racji swej niedojrzałości wymaga ochrony nie tylko ze strony rodziców i swoich najbliższych, ale także ze strony władz publicznych. Taki obowiązek na władze publiczne nakłada wyraźnie art. 72 ust. 1. Działania tych władz zmierzające do ochrony praw dziecka mogą być zainicjowane przez każdego, a więc nie tylko przez krewnego dziecka czy też osobę w jakikolwiek sposób związaną z dzieckiem. Ten sam przepis konstytucji określa sytuacje, w których dzieci należy objąć ochroną – przemoc, okrucieństwo, wyzysk i demoralizacja. Użyte tu terminy są na tyle jednoznaczne, że ich rozumienie nie powinno

¹⁸ Zob. B. Szmulik, *Wybrane aspekty ochrony rodziny w świetle uregulowań Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku*, [w:] *Pomoc rodzinie dysfunkcyjnej*, (red.) B. Kołdon, Sandomierz 2006, s. 290.

przysparzać żadnych trudności. Przewidziana tu ochrona dzieci przed wskazanymi zjawiskami ma przede wszystkim na celu niedopuszczenie do takiej sytuacji, w której dzieci stałyby się ich ofiarami¹⁹.

Przepis art. 72 ust. 2 Konstytucji RP nakłada na władze publiczne obowiązek pomocy dzieciom w przypadku, gdy zostaną one pozbawione opieki rodzicielskiej. Dziecko może być pozbawione władzy rodzicielskiej nie tylko na skutek śmierci rodziców, ale też w przypadku pozbawienia ich praw rodzicielskich lub porzucenia dziecka przez rodziców. W każdej takiej sytuacji władze publiczne są zobowiązane do pomocy dzieciom, przy czym ani konstytucja, ani Konwencja Praw Dziecka nie określają, jakie miałyby być formy tej pomocy²⁰.

W art. 72 ust. 3 konstytucji na organy władzy publicznej i osoby odpowiedzialne za dziecko nałożony został obowiązek wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka, który miałby być realizowany w toku ustalania praw dziecka. Obowiązek ten nie musi za każdym razem sprowadzać się do jakiegoś sformalizowanego zapoznania się z poglądami dziecka, ale do umożliwienia mu zaprezentowania swego stanowiska, o ile jest ono w stanie to uczynić. Poglądy dziecka nie są wiążące dla organów władzy publicznej czy też osób odpowiedzialnych za dziecko, ale w miarę możliwości powinny być jednak uwzględnione²¹.

Przepis art. 72 ust. 4 obowiązującej ustawy zasadniczej wprowadził do systemu ustrojowego Rzeczypospolitej Polskiej nieznaną dotąd instytucję – Rzecznika Praw Dziecka. Mimo że z podobnymi organami można się spotkać także w innych państwach europejskich, jak chociażby w Norwegii, gdzie w 1981 roku powołany został Urząd Ombudsmána do spraw Dzieci²², jest to rozwiązanie nietypowe, jako że zazwyczaj rzecznicy zajmujący się ochroną praw dzieci są jedynie zastępcami „klasycznych” ombudsmanów.

Konstytucyjna regulacja urzędu Rzecznika Praw Dziecka jest niezwykle lakoniczna, ponieważ art. 72 ust. 4 stanowi jedynie, że: „Ustawa

¹⁹ Por. M. Dobrowolski, *Status prawny...*, s. 30 i nast.

²⁰ Nie ulega wątpliwości, że mogłyby to być takie formy pomocy, jak: alimenty, zagwarantowanie określonych warunków bytowych, stworzenie możliwości kontynuowania nauki lub też umożliwienie opieki medycznej.

²¹ Por. B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 429.

²² Norwegia była pierwszym państwem europejskim, w którym utworzony został urząd Rzecznika Praw Dziecka, czyli dziecięcego ombudsmána.

określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka”. Urząd ten otrzymał więc rangę konstytucyjną, ale jednocześnie konstytucja odesłała unormowanie trybu powoływania Rzecznika Praw Dziecka oraz zakresu jego kompetencji do ustawy zwykłej. Uczyniła to uchwalona w dniu 6 stycznia 2000 r. ustawa o Rzeczniku Praw Dziecka²³.

Zgodnie z art. 1 tej ustawy, Rzecznik Praw Dziecka stoi na straży praw dziecka określonych w Konstytucji RP, Konwencji Praw Dziecka oraz innych przepisach prawa, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców²⁴. W ustawie zapisano ponadto, że działania Rzecznika mają zapewnić dziecku pełny i harmonijny rozwój, z poszanowaniem jego godności i podmiotowości (art. 3). W działalności Rzecznika na rzecz ochrony praw dziecka, ustawa zwraca szczególną uwagę na:

- 1) prawo do życia i ochrony zdrowia,
- 2) prawo do wychowania w rodzinie,
- 3) prawo do godziwych warunków socjalnych,
- 4) prawo do nauki.

Zakres zadań Rzecznika Praw Dziecka został sprecyzowany w stwierdzeniu, iż Rzecznik podejmuje działania zmierzające do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem. W podejmowanych działaniach Rzecznik szczególną troską i pomocą otacza dzieci niepełnosprawne, jak również upowszechnia prawa dziecka oraz formy i metody ich ochrony. Z przepisów ustawowych wynika, że Rzecznik przy wykonywaniu swoich uprawnień zobowiązany jest kierować się dobrem dziecka oraz brać pod uwagę fakt, że naturalnym środowiskiem rozwoju dziecka jest rodzina²⁵.

Rzecznika Praw Dziecka powołuje Sejm za zgodą Senatu. Tryb ten jest identyczny z tym, który ma zastosowanie przy powoływaniu Rzecznika Praw Obywatelskich. Różnica sprowadza się do tego, że kandydatury może zgłaszać, oprócz marszałka sejmu i grupy co najmniej 35 posłów, także marszałek senatu lub grupa co najmniej 15 senatorów.

²³ Dz. U., nr 6, poz. 69.

²⁴ Zob. szerzej P. Jaros, *Rzecznik Praw Dziecka. Ustawodawstwo i praktyka*, Warszawa 2006.

²⁵ Zgodnie z art. 2 ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka, dzieckiem jest każda istota ludzka od chwili jej poczęcia do osiągnięcia pełnoletności.

Kadencja Rzecznika Praw Dziecka trwa 5 lat, przy czym ta sama osoba nie może być Rzecznikiem dłużej niż przez dwie kolejne kadencje. Tym samym dopuszcza się trzecią kadencję, aby tylko nie następowała ona bezpośrednio po drugiej. Kadencja Rzecznika Praw Dziecka liczy się od dnia złożenia przez niego ślubowania na posiedzeniu Sejmu.

Nowelizacja ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka w dniu 24 października 2008 roku²⁶ określiła, jakie kwalifikacje musi posiadać osoba ubiegająca się o objęcie stanowiska. Rzecznikiem może być ten, kto jest obywatelem polskim, posiada pełną zdolność do czynności prawnych i korzysta z pełni praw publicznych, nie był skazany prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne, ukończył studia wyższe i uzyskał tytuł magistra lub tytuł równorzędny, ma co najmniej pięcioletnie doświadczenie w pracy z dziećmi lub na ich rzecz oraz jest nieskazitelnego charakteru i wyróżnia się wysokim autorytetem ze względu na walory moralne i wrażliwość społeczną.

Podobnie jak Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka jest w swojej działalności niezależny od innych organów państwowych, gdyż ponosi on jedynie ograniczoną odpowiedzialność przed Sejmem i Senatem oraz korzysta ze względniego immunitetu formalnego oraz nietykalności osobistej. Nie może zajmować innego stanowiska ani wykonywać innych zajęć zawodowych, a także nie może prowadzić działalności publicznej niedającej się pogodzić z obowiązkami i godnością jego urzędu²⁷.

Rzecznik Praw Dziecka może być odwołany przed upływem kadencji przez Sejm za zgodą Senatu w przypadkach określonych w przepisach ustawy. Zaliczono do nich: zrzeczenie się funkcji, trwałą niezdolność do pełnienia obowiązków na skutek choroby lub utraty sił, stwierdzonych orzeczeniem lekarskim, oraz sprzeniewierzenie się złożonemu ślubowaniu. Wspomniana już wcześniej nowelizacja ustawy z dnia 24 października 2008 roku, jako przesłankę odwołania Rzecznika Praw Dziecka dodała skazanie prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne. Uchwałę w sprawie odwołania Rzecznika Praw Dziecka Sejm podejmuje zwykłą większością głosów na wniosek marszałka sejmu, marszałka senatu, grupy co najmniej 35 posłów lub co najmniej 15 senatorów. Senat podejmuje uchwałę w sprawie wyrażenia zgody na

²⁶ Dz. U., nr 214, poz. 1345.

²⁷ Zob. szerzej H. Zięba-Załucka, *Organy kontroli państwowej i ochrony prawa w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Rzeszów 2000, s. 142 i nast.

odwołanie Rzecznika w ciągu miesiąca od dnia otrzymania uchwały Sejmu, a niepodjęcie uchwały przez Senat w ciągu miesiąca oznacza wyrażenie zgody na odwołanie.

Działalność Rzecznika Praw Dziecka jest oparta na zasadzie oficjalności, jako że Rzecznik podejmuje działania z własnej inicjatywy, czyli z urzędu. Jednak zgodnie z przyjętym w 2008 roku nowym brzmieniem art. 9 ustawy, Rzecznik bierze pod uwagę w szczególności informacje pochodzące od obywateli lub ich organizacji, wskazujące na naruszenie praw lub dobra dziecka. Ponadto Rzecznik powiadamia osobę lub organizację, która zgłosiła informację o naruszeniu praw lub dobra dziecka, o zajętych przez siebie stanowisku, a w przypadku podjęcia działania – o jego skutkach. W przypadku Rzecznika Praw Dziecka konstytucja nie przewiduje więc podobnej, jak w przypadku Rzecznika Praw Obywatelskich, instytucji wniosku do Rzecznika. *Expressis verbis* o wniosku takim nie wspomina również ustawa, ale aktualna regulacja ustawowa pozwala Rzecznikowi Praw Dziecka podejmować wszelkie działania inspirowane informacjami napływającymi do Rzecznika²⁸.

Zakres kompetencji Rzecznika Praw Dziecka wynika przede wszystkim z postanowień art. 10 i 11 obowiązującej ustawy. Rzecznik może zwrócić się do organów władzy publicznej, organizacji lub instytucji o złożenie wyjaśnień i udzielenie niezbędnych informacji, a także o udostępnienie akt i dokumentów, w tym zawierających dane osobowe, zwrócić się do właściwych organów, w tym do Rzecznika Praw Obywatelskich, organizacji lub instytucji o podjęcie na rzecz dziecka działań z zakresu ich kompetencji.

Rzecznik Praw Dziecka przedstawia ponadto właściwym organom władzy publicznej, organizacjom i instytucjom oceny i wnioski zmierzające do zapewnienia skutecznej ochrony praw i dobra dziecka oraz usprawnienia trybu załatwiania spraw w tym zakresie. Rzecznik może również wystąpić z wnioskiem o podjęcie inicjatywy ustawodawczej (sam prawa inicjatywy ustawodawczej, podobnie jak Rzecznik Praw Obywatelskich, nie posiada), bądź o wydanie lub zmianę innych aktów prawnych. W tych dwóch sytuacjach instytucje, do których zwróci się Rzecznik, są obowiązane ustosunkować się do tych wniosków w terminie 30 dni od daty ich otrzymania.

---

²⁸ Por. S. Serafin, B. Szmulik, *Organy ochrony prawnej RP*, Warszawa 2010, s. 444 i nast.

Rzecznik Praw Dziecka jest zobowiązany do corocznego przedstawiania Sejmowi i Senatowi informacji o swojej działalności oraz uwag o stanie przestrzegania praw dziecka, która to informacja, podobnie jak w przypadku Rzecznika Praw Obywatelskich, jest podawana następnie do wiadomości publicznej. Dotychczasowe informacje Rzecznika były akceptowane przez obie izby parlamentu, które doceniały tym samym jego rolę i aktywność w zakresie ochrony praw dziecka.